

Polissia, Kolektyvna 3, Evdokia, Aranka (UKR), Leguan (CZE), Yasna (POL) and durum spring wheat varieties – Diana, Kuchumivka, Chado, Nashchadok, Zhizel, Tera, Izolda, Slavuta, Kharkivska 39, Kharkivska 41 (UKR) were identified which can serve as sources of resistance to fungal leaf diseases and be involved in crossbreeding to increase immunity under conditions of Forest-Steppe of Ukraine.

Key words: bread spring wheat, durum spring wheat, variety, disease resistance.

УДК 582.688.3:634.735: 634.1

ПРЕДСТАВНИКИ РОДУ *VACCINIUM* L. ТА ВИДОВЕ ЇХ РІЗНОМАНІТТЯ

А.Ф. Балабак, доктор сільськогосподарських наук

В.В. Поліщук, доктор сільськогосподарських наук

А.А. Пиж'янова, кандидат сільськогосподарських наук

Уманський національний університет садівництва

*Висвітлено і вивчено можливість використання видів роду *Vaccinium* L. у плодівництві і декоративному садівництві, та систематичне положення виду *Vaccinium corymbosum* L. Наведено морфологічний опис рослин, найбільш поширених на Європейському континенті видів – *Vaccinium vitis-idaea* L. – брусниця, *V. myrtilloides* L. – чорниця звичайна і *V. uliginosum* L. – буяхи, лохина та визначено господарсько-цінні ознаки. Показано, що в Європі, Азії і Північній Америці поширений один вид *Vaccinium* – лохина, буяхи (*Vaccinium uliginosum* L.) як найбільш адаптований до різних ґрунтово-кліматичних умов. Найпоширенішою ягідною культурою роду *Vaccinium* L. у США і Європі є вид *Vaccinium corymbosum* L., який в Україні має різні назви – лохина, буяхи і чорниця. Культивовані сорти чорниці високорослої одержано від наступних трьох дикорослих видів – *Vaccinium australe* Small., (заввишки 2,0–4,0 м), *Vaccinium corymbosum* L. (2,0–4,5 м) і *Vaccinium angustifolium* Ait. (0,5 м).*

*Критично переглянуто українські назви видів роду *Vaccinium* L., зокрема – *Vaccinium corymbosum* L. Вказано на неузгодженість у назвах і обговорено питання щодо вдосконалення української ботанічної номенклатури цього виду. Фітоніми різного рівня чи народні назви, що наведено у визначниках вищих рослин України стосовно *Vaccinium corymbosum* L. потребують уточнення й виправлення назв роду і виду, з урахуванням сучасних даних з систематики рослин.*

Ключові слова: *Vaccinium* L., систематика, ареал, родинні зв'язки, фітоніми.

Постановка проблеми. Особливе місце серед нетрадиційних ягідних культур займає родина Вересових (*Ericaceae* Juss.), яка включає роди – Журавлина (*Oxycoccus* Hill.), Лохина, Чорниця, Брусниця (*Vaccinium* L.) [13, 16], які цікаві не тільки своєю біологією, екологією, географією та історією, однак і практичною цінністю. В Україні представники роду *Vaccinium* L.

(Лохина, Буяхи, Чорниця звичайна, Брусниця) вважаються нетрадиційними для вітчизняного садівництва рослинами, однак з ростом добробуту населення зацікавленість до багатьох перспективних, але наразі недооцінених у нашій країні видів цього роду, що здебільшого відомі вузькому колу любителів аматорського садівництва, значно зріс.

Рослини швидкорослі, за сприятливих умов довговічні, розмножуються насінням, відсадками, живцями та *in vitro*. Одним з методів збереження малопоширених плодкових і декоративних рослин є введення їх в культуру та проведення досліджень з онтогенезу і способів прискореного розмноження. В умовах хаотичної інтродукції досліджуваних видів і сортів важливо зосередити увагу на необхідності широкого використання їх у плодівництві і декоративному садівництві, що нині є одним з актуальних питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Донедавна вважалось, що рід *Vaccinium* L. нараховує близько 200 видів, які зустрічаються у Північній Америці, Європі і Азії, тропічних районах, а також в північних полярних умовах. Основні види, які є в Україні і представляють значний інтерес для плодівництва і декоративного садівництва – це Лохина, Буяхи (*V. uliginosum* L.), Чорниця звичайна (*V. myrtillus* L.) та Брусниця (*V. vitis-idaea* L.) [1, 3, 13, 14]. В Україні ареал видів роду *Vaccinium* L. поширений в основному, в Прикарпатській, Закарпатській, Волино-Подільській височинах та на Поліссі.

Морфологічне варіювання ознак вегетативних і генеративних органів, велика кількість дивергентних і проміжних форм у роді *Vaccinium* L. зумовлюють певні таксономічні труднощі і спонукають до розширення колекцій та більш ґрунтовного їх вивчення [13]. Дотепер існують різні тенденції тлумачення родових і видових назв *Ericaceae* Juss., де назва роду *Vaccinium* L. «Чорниця» або «Буяхи», а виду *Vaccinium uliginosum* L. «Буяхи» або «Лохина» [1, 9] не відповідають міжнародним класифікаційним назвам рослин. Що собою являють вирази «Буяхи» чи «Лохина» в словниках української наукової термінології і термінологічних словниках з українськими назвами рослин невідомо [2, 4, 11, 12, 15]. Назва виду *Vaccinium corymbosum* L. у всіх визначниках вищих рослин України відсутня, тому бажано було б уніфікувати переклад і зробити його послідовним для усіх видів роду *Vaccinium* L.

Мета роботи. Розширення можливостей практичного використання *Vaccinium corymbosum* L. у плодівництві і декоративному садівництві. Для розробки наукових основ вирощування даного виду вивчались особливості онтогенетичного розвитку і систематичне положення у філогенетичній системі. Критично переглянуто назви видів роду *Vaccinium* L., зокрема – *Vaccinium corymbosum* L. Вказано на помилки у назвах і обговорено питання щодо вдосконалення української ботанічної номенклатури даного виду.

Виклад основного матеріалу. Рід *Vaccinium* L. включає в себе куці і напівкущики, яким властивий значний поліморфізм, як правило, з дрібними однорічними або багаторічними листками. Квітки актиноморфні, поодинокі, у верхівкових та пазушних китицях, або 2–3 у суцвіттях мітелках.

Чашечка зростається із зав'яззю, чотири-п'яти зубчата. Віночок зрослопелюстковий, глечикоподібний, кулястий, циліндричний або дзвоникоподібний. Після відцвітання віночок опадає. Андроцей з 8–10 тичинок, вільних, прикріплених тичинковими нитками до надтичинкового диску, близько до краю трубочки віночка. Пиляки складаються з двох пилкових гнізд і відкриваються на верхівці отворами, пов'язаних у деяких видів шпорцями або остистоподібними придатками. Стовпчик з витягнутою або головчастою приймочкою. Зав'язь нижня, 4–5-гніздна. Плід – ягода, з тоненьким мезокарпієм, зазвичай з 4–5 багатонасінневими гніздами, блакитного забарвлення, з сизуватим нальотом і зеленою м'якоттю.

На Європейському континенті найбільш поширеними видами роду *Vaccinium* L. є Лохина, Буяхи (*Vaccinium uliginosum* L.) і Чорниця звичайна (*V. myrtillosum* L.), які пристосовані до різних ґрунтово-кліматичних умов [13, 16].

Vaccinium uliginosum L. – буяхи, лохина, борина лозянка, борівка глухия, глухия, лозянка, лохия, бойкій, боровець, боцахи, боцюн, бояришник, будяхи, буйки, бургелети, буяки, вовчі ягоди, волохані, воронячки, голубець, голубень, голуби, голубиця, дичка, дурниця, дурнопян, дурнячки, лахачі, лозинка, надра гуля, омега, писце деревце, піякі, потятинці, п'яна ягода, п'яниця, сивачки, сиві ягоди, сивульник, черешні вовчі, чорниця, чорні ягоди, яфин, яфон. Лохиною називають кущову рослину родини вересових із темно-синіми їстівними ягодами – голубика, голубика болотна, голубика топяна, голубика низькоросла. Згідно з «Великим тлумачним словником сучасної української мови» [2] «Лохина» – кущова рослина родини брусничних із темно-блакитними їстівними ягодами.

Vaccinium myrtillosum L. – чорниця звичайна або чорниця миртолисткова, афина, борина афина, борівка чорниця, черниця, чірниці, чорниці, чорниця, ялинник, афини, афинник, афиня, афіни, борівка, борівка звичайна, борівка чорна, боровина, боровиця, боровка, боровниця, гафина, дурниця, сині ягоди, чарниці, черника, черничка, черничник, чорна ягода, чорника, чорничник, чорні ягоди, чорниризка, ягода, ягоди, яфани, яфени, яфенка, яфер, яфидина, яфидинка, яфин, яфини, яфиниччя, ялинник, ясири, яфирниця, яфирнич, яфирняк, яфімчик, яфіни, яфіра, яфірки, якірник, яфірниці, яфон, яфона, яфора, яфури [2, 12].

Листопадний кущик висотою до 60 см із зеленим стеблом, який має здатність до здерев'яніння лише в базальній частині, має поодинокі квітки з п'ятизубчастим віночком білого, рожевого або червоного забарвлення і їстівними плодами синьо-чорного кольору. Рослина широко поширена як у Євразії, так і в Північній Америці; росте у хвойних і змішаних лісах, у тундрі і високогір'ях. Плоди використовують у свіжому і переробленому вигляді. Ягоди і листки використовуються в медицині.

Провідною ягідною культурою цього роду в США і Європі є вид *Vaccinium corymbosum* L., який в Україні має різні назви – лохина, буяхи і чорниця. Культивовані сорти чорниці високорослої отримані від наступних трьох дикорослих видів – *Vaccinium australe* Small, (заввишки 2,0–4,0 м), *Vaccinium corymbosum* L. (2,0–4,5 м) і *Vaccinium angustifolium* Ait. (0,5 м) [13].

Vaccinium corymbosum L. – чорниця високоросла, чорниця садова, чорниця висока, чорниця щиткова, вакцініум щитковий, лохина щиткова, лохина висока, лохина високоросла, лохина деревоподібна, лохина садова, чорничне дерево, голубика високоросла, голубика щиткова, голубика американська, голубика канадська, голубика садова ягідник щитковий, Листопадний вид із Північної Америки висотою до 2 м с блідо-рожевими квітками. Плоди чорно-сині, їстівні, діаметром до 2,5 см (урожайність із однієї рослини до 10 кг). Восени листки червоні. Вид має біля 25 сортів. У російській літературі зустрічаються наступні назви – голубика, голубика щиткова, чорниця щиткова, голубика високоросла, голубика садова, голубика американська, голубика канадська, ягідник щитковий.

У Державному реєстрі сортів рослин, придатних для поширення в Україні за різні роки використовуються неоднакові видові назви чорниці високорослої. У Реєстрі за 2010 р. *Vaccinium corymbosum* L. представлено як Чорницю щиткову, за 2011 р. – як Лохину високорослу (*V. murtillus* L.), за 2012 р. – як Лохину високорослу (*V. simulatum* Small.), і за 2013 р. як Лохину високорослу (*V. corymbosum* L.) та занесено такі сорти чорниці як Аманда 818М, Блустар 701М, Чік 725М, Керрі 728С, Джонні 716Л, Драпер та Ліберті. Хоча у Реєстрі за 2012–2013 рр. сорти Аманда, Блустар, Джонні, Керрі і Чік віднесено до Чорниці звичайної (*Vaccinium murtillus* L.), а сорти Аврора, Драпер і Люберті до Лохини високорослої (*V. simulatum* Small.) [5–8].

Ареал *Vaccinium corymbosum* L. сягає рівномірно вздовж атлантичного узбережжя Північної Америки, північна межа ареалу проходить у Канаді, в Онтаріо до району Великих озер. Вид зустрічається в заболочених лісах, на вологих відкритих галявинах.

Чорниця високоросла відрізняється складністю і великою варіабельністю ознак. Кущ, у цього виду, досягає висоти до трьох метрів. Коренева система у рослин чорниці високорослої змішана, густо розгалужена, розташовується у верхньому шарі ґрунту і не має кореневих волосків. Більшість коренів розташовуються в зоні навколо куща, в шарі ґрунту глибиною 40 см. У природних умовах зростання рослина чорниці високорослої використовує поживні речовини із ґрунту за допомогою ендотрофної мікоризи.

Інтенсивний ріст коренів розпочинається рано весною, коли температура ґрунту досягає +5⁰С, що, як правило, співпадає з набряканням бруньок. Ріст коренів спостерігається до кінця весни. Восени ріст коренів поновлюється і відбувається це в період від збору врожаю до листопада, поки температура не знизиться до +5⁰С [16].

Пагони у чорниці високорослої злегка ребристі, блискучі або матові. Забарвлення їх варіює від яскраво-зеленого до світло-коричневого. Пагони, що гілкуються мають довжину 9,5–9,9 см, а пагони формування за період вегетації досягають довжини від 80 до 115 см. Новоутворені пагони розвиваються на дворічних рано весною. Ці пагони мають міцну структуру і часто відроджують пагони для утворення плодів голубики в наступні роки. Вегетативний їх ріст розпочинається навесні з набубнявінням бруньок.

Спочатку пагони ростуть дуже швидко, потім їх ріст припиняється, в результаті чого верхівкові бруньки залишаються недорозвиненими. Через 1–2 тижні верхівкова брунька розпочинає ріст і продовжує розвиватись. За період вегетації пагони можуть мати декілька періодів зростання [16].

У середині літа на однорічних пагонах формується невелика кількість квіткових бруньок під урожай майбутнього року. Формування розпочинається з апікальної частини пагона і продовжується до базальної. Квіткові бруньки сферичної форми, набагато крупніші за ростові, кількість їх у вузлі не перевищує чотирьох. Як правило, квітковою завжди є верхівкова брунька і одна-три бічних, кожна з яких налічує від п'яти до 10 потенційних квіток. Ростові бруньки пазушні, дрібні, довгасті, загострені, розташовані за всією довжиною пагона.

Листки чорниці високорослої – крупні, темно-зелені, гладенькі, блискучі, притиснуті до стебла, на коротких черешках, цілокраї або зубчасті. Листкова пластинка еліптична або овальна, довжина якої може досягати 8 см, а ширина – 4 см [16].

Цвітіння чорниці високорослої розпочинається в травні. Суцвіття розміщені на кінцях пагонів або в пазухах листків. Число квіток у суцвіттях коливається в межах 4–20, іноді до 24 шт. Квітки за формою оцвітини можуть бути циліндричними або глечикоподібними. Забарвлення віночка біле або біло-рожеве. Верхівкові квітки розкриваються раніше, ніж бічні. Квітка актиноморфна з дзвоникоподібним віночком, з 4–5 відігнутими зубцями, біла або злегка рожева. В середньому, в китицях по 8–10 квіток. Після закінчення цвітіння і формування плодів, окремі китиці плодів на кінцях пагонів виглядають як єдине ціле і нараховують до 24 ценокарпних ягід (особливо це характерно для сорту *Blueray*).

Плід – несправжня ягода з численними насінинами, для розвитку якої потрібно від двох до трьох місяців. Колір плодів від блакитного до чорного, діаметр варіює від 5 до 10 мм. Ягоди в китиці дозрівають поступово і тривалий час не опадають, мають хороші смакові якості. Розміри ягоди значно варіюють залежно від сортових особливостей і положення в китиці. Розмір ягід збільшується не тільки до початку дозрівання, але і після набуття блакитного забарвлення, головним чином завдяки всмоктуванню води. Засуха в період дозрівання ягід призводить до зменшення їх розмірів і погіршення смаку, тому в період формування і дозрівання плодів дуже важливе значення має полив. Забарвлення плодів світло-блакитне, блакитне або темно-блакитне, з сизим нальотом. За формою вони бувають округлі, іноді п'ятигранні, сплюснуті. Мезокарпій ягоди білий, щільний або середньої густини, екзокарпій шкірястий. Плоди несправжні і тому після дозрівання на верхівці зберігаються чашолистки. Смак плодів, в основному, кисло-солодкий, буває солодким. Акумуляція цукру, в період дозрівання, поліпшує їх смакові властивості. В цей же період в ягоді руйнуються кислоти, і, таким чином, зменшується кислотність. Смак плодів поліпшується до закінчення періоду дозрівання. У багатьох сортів плоди мають приємний сильний аромат, у частини сортів він слабкий, а у деяких відсутній зовсім. Якість ягід

залежить від фази дозрівання, подовження періоду дозрівання призводить до розм'якшення ягоди, що поліпшує смак, але збільшує можливість їх фізичного пошкодження [16].

Вищевикладений та проаналізований матеріал дає можливість стверджувати, що існують різні тенденції тлумачення родових, підродових і видових назв *Ericaceae* Juss., де назва роду *Vaccinium* L. «Чорниця» або «Буяхи», а виду *Vaccinium uliginosum* L. «Буяхи» або «Лохина» [2] не відповідають міжнародним класифікаційним назвам рослин. Що означають назви «Буяхи» чи «Лохина» в словниках української наукової термінології і термінологічних словниках з українськими назвами рослин немає. Назва виду *Vaccinium corymbosum* L. у всіх визначниках вищих рослин України відсутня, тому бажано було б уніфікувати переклад і зробити його прийнятним для усіх видів роду *Vaccinium* L.

Аналіз дендрофлори України свідчить про необхідність критичного перегляду наведених назв нових видів інтродукованих плодових і ягідних рослин, особливо таких як чорниця високоросла (*Vaccinium corymbosum* L.) [1, 3, 4, 9, 10]. Сучасні ботаніки приводять українські місцеві назви у якомога більшу відповідність до авторської латини, забезпечуючи коректний переклад назв (буяхи, лохина) [1, 3, 9, 10].

Переклад назви виду чи підвиду повинен бути повним, однозначним і зворотнім, тоді українською мовою безпомилково можна правильно називати інтродуковану культуру. Відхилення від місцевої назви виду чи підвиду можливе у випадках немилозвучності утвореної назви та ще причин, що потребують окремого обговорення. Спроби широкого узагальнення, при відтворенні запозичень місцевих назв засобами української мови, не завжди дають потрібний результат і не відповідають міжнародній класифікації. Правильний переклад виду чи підвиду забезпечує зворотний переклад, коли за українською назвою можна безпомилково відтворити латинську назву.

Бажано було б уніфікувати переклад, зробити його послідовним для усіх назв роду *Vaccinium* L. Якщо вважати родові назви латинізованими, тоді й іншомовні слова повинні передаватися за правилами латинської мови, тобто *Vaccinium* «Вакцініум», незважаючи на походження від української назви рослини «Буяхи» або «Лохина». Назви родин повинні відповідати назвам типових родів.

Висновки. Виходячи з аналізу наведених даних, *Vaccinium corymbosum* L. належить до перспективного виду, який може бути використаний у плодівництві і декоративному садівництві, однак фітоніми різного рівня чи народні назви, що наведені у визначниках вищих рослин України стосовно *Vaccinium corymbosum* L. потребують виправлення й уточнення на основі вдосконаленого правопису латинських назв роду і виду, з урахуванням сучасних даних з систематики рослин. Аналіз систематичного положення видів роду *Vaccinium* L. дозволяє визначити назву *Vaccinium corymbosum* L. не як «Буяхи» чи «Лохина», а як «Чорниця високоросла».

Література

1. Барбарич А.І. Визначник рослин України / А.І. Барбарич, Є.М. Брадiс, В.С. Вісюліна та ін. / Видання друге, виправлене і доповнене – Київ, Вид-во «Урожай», 1964. – 877 с. (стор. 517).
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпiнь: Перун, 2005. – 1728 с.
3. Васюк Є.А., Мороз П.А. Таксономія видів роду *Vaccinium* та їх українські назви / Є.А. Васюк, П.А.Мороз. Інтродукція рослин. – К., 2014. – № 1(61). – С. 3–7.
4. Гродзинський Д. М. Чотиримовний словник назв рослин (українсько-російсько-англійсько-латинський). – К.: Фітосоціоцентр, 2001. – 312 с.
5. Державний реєстр сортів рослин придатних для поширення в Україні у 2010 році. Міністерство аграрної політики України, Державна служба з охорони прав на сорти рослин. – К.: ТОВ «Алефа», 2010.– 247 с. (С. 212).
6. Державний реєстр сортів рослин придатних для поширення в Україні у 2011 році. Міністерство аграрної політики України, Державна служба з охорони прав на сорти рослин. – К.: ТОВ «Алефа», 2011.– 418 с. (С. 270).
7. Державний реєстр сортів рослин придатних для поширення в Україні у 2012 році. Мінагрополітики України. Державна служба з охорони прав на сорти рослин – Витяг станом на 20.01.2012. – К.: ТОВ «Алефа», 2012.– 503 с. (С. 452).
8. Державний реєстр сортів рослин придатних для поширення в Україні у 2013 році. Міністерство аграрної політики та продовольства України, Державна служба з охорони прав на сорти рослин. – К.: ТОВ «Алефа», 2013.– 521 с. (С. 475).
9. Доброчаева Д.Н. Определитель высших растений Украины / Д.Н. Доброчаева, М.И. Котов, Ю.Н. Прокудин и др. – К.: Наук. думка, 1987. – 548 с. (С. 136).
10. Екофлора України. Том 6. Дідух Я.П., Коротченко І.А., Фіцайло Т.В., Мойсієнко І.І., Пашкевич Н.А., Якушенко Д.М., Шевера М.В. / Відпов. ред. Я.П. Дідух. – К.: Фітосоціоцентр, 2010. – 422 с. (стор. 344–345).
11. Івченко А. І. Словник таксономічних назв деревних рослин / А. І. Івченко, М. Й. Мазепа, Ю. А. Мельник та ін. ; за ред. В. П. Кучерявого. – Львів : Світ, 2001. – 148 с.
12. Кобів Ю. Словник українських наукових і народних назв судинних рослин. – К.: Наук. думка, 2004. – 800 с.
13. Конобеева А.Б. Брусничные в Центрально-Черноземном регионе: науч. издание / А.Б. Конобаева. – Мичуринск-накоград РФ: Изд-во Мичурин. гос. аграр. ун-та, 2007. – 230 с.
14. Род *Vaccinium* // Ботаника. Энциклопедия «Все растения мира»: Пер. с англ. = Botanica / ред. Д. Григорьев и др. – М.: Könemann, 2006. — 1020с. (С. 911).
15. Український правопис / Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Ін-т укр. мови. – К. : Наук. думка, 2007. – 288 с.
16. Pliszka K. Borówka wysoka / K. Pliszka // Praca zbiorowa pod red. PWRiL. – Warszawa, 2002 – 154 P.

References

1. Barbarich A., Visyulina V. et al. (1964). The determinant plants Ukraine: Second edition, corrected and supplemented. Kyiv: View of «Harvest», 1964. 877 p. (in Ukrainian).
2. Great tlumachny Dictionnaire a modern Ukrainian Language / The originator and chief editor. V.T. Busel. Kyiv: Irpin: Perun, 2005. 1728 p. (in Ukrainian).
3. Vasyuk Y., Moroz P. Taxonomy of the genus *Vaccinium* species and their Ukrainian names. *Introduction plants*. Kyiv, 2014. no. 1 (61), pp 3-7. (in Ukrainian).
4. Grodzinsky D. Chotyrymovnyy dictionary of names of plants (Ukrainian-Russian-English-Latin). Kyiv: Fitosotsiotsentr, 2001. 312 p. (in Ukrainian).
5. The State Register of plant varieties suitable for dissemination in Ukraine in 2010. *Ministry of Agrarian Policy of Ukraine, State Service for the Protection of Plant Varieties*. Kyiv: LLC «Aleph», 2010. 247 p. (s. 212). (in Ukrainian).
6. State Register of plant varieties suitable for dissemination in Ukraine in 2011. *Ministry of Agrarian Policy of Ukraine, State Service for the Protection of Plant Varieties*. Kyiv: LLC «Aleph», 2011. 418 p. (s. 270). (in Ukrainian).
7. State Register of plant varieties suitable for dissemination in Ukraine in 2012. *Ministry of Agrarian Policy of Ukraine. The State Service for the Protection of Plant Varieties*. Kyiv: LLC «Aleph», 2012.-503 p. (s. 452). (in Ukrainian).
8. State Register of plant varieties suitable for dissemination in Ukraine in 2013. *Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, the State Service for the Protection of Plant Varieties*. Kyiv: LLC «Aleph», 2013. 521 p. (s. 475). (in Ukrainian).
9. Dobrochaeva D., Kotov M., Prokudin Yu. et al. The determinant of higher plants of Ukraine. Kyiv: Naukova Dumka, 1987. 548 p. (s. 136). (in Russian).
10. Didukh Y., Kravchenko I., Fitsaylo T. et al. Ekoflora Ukraine. Tom 6. Kyiv: Fitosotsiotsentr, 2010. 422 p. (s. 344-345). (in Ukrainian).
11. Ivchenko A., Mazepa J., Miller A. et al. Dictionary taxonomic names of woody plants. Lviv: World, 2001. 148 p. (in Ukrainian).
12. Kobiv J. Dictionary of Ukrainian of folk and scientific titles of vascular plants. Kyiv: Naukova Dumka, 2004. 800 p. (in Ukrainian).
13. Konobeeva A. Cowberry in the Central Black Earth region: scientific Edition Michurinsk-Russian Science City Univ Michurin. state. farmers. University Press. Michurinsk, 2007. 230 p. (in Russian).
14. The genus *Vaccinium* // Botany: Encyclopedia «All the plants of the world»: Trans. from English. = Botanica / Ed. Grigoriev et al. M: «Könemann», 2006. 1020 p. (s. 911). (in Russian).
15. The Ukrainian spelling: *Institute of Linguistics named. OO Potebni; Institut Ukrainian. language*. Kyiv: Naukova Dumka, 2007. 288 p.
16. Pliszka K. Highbush blueberry: Praca collective ed. PWRiL. Warsaw, 2002. 154 p.

Одержано 20.11.2015

Аннотация

Балабак А.Ф., Полищук В.В., Пижьянова А.А.

Представители рода *Vaccinium L.* и видовое их разнообразие

Рассмотрена возможность использования видов рода *Vaccinium L.* в плодоводстве и декоративном садоводстве, изучено филогению вида *Vaccinium corymbosum L.* и его систематическое положение. Приведены морфологическое описание растений наиболее распространенных на Европейском континенте видов – Брусника – *Vaccinium vitis-idaea L.*, Черника обыкновенная – *V. myrtilus L.* и Голубика болотная – *V. uliginosum L.* с определением ценных морфологических признаков. Показано, что в Европе и Азии в основном распространена голубика болотная (*Vaccinium uliginosum L.*), как наиболее приспособленная к разнообразным условиям. Ареал голубики болотной охватывает два материка – Евразию и Северную Америку. Ведущей ягодной культурой этого рода в США и Европе есть вид *Vaccinium corymbosum L.*, который в Украине имеет разные названия. Культивируемые сорта черники высокорослой получены от следующих трех дикорастущих видов – *Vaccinium australe Small.* (с высотой 2,0-4,0 м), *V. corymbosum L.* (2,0-4,5 м) и *V. angustifolium Ait.* (0,5 м).

Критически пересмотрены названия видов рода *Vaccinium L.*, в частности – *Vaccinium corymbosum L.* Указано на ошибки в названиях и обсуждены вопросы совершенствования украинской ботанической номенклатуры этого вида. Фитонимы разного уровня или народные названия, приведенные в определителях высших растений Украины относительно *Vaccinium corymbosum L.*, нуждаются в исправлении и уточнении на основе усовершенствованного правописания латинских названий рода и вида, с учетом современных данных по систематике растений.

Ключевые слова: *Vaccinium L.*, систематика, ареал, семейственные связи, фитонимы

Annotation

Balabak A.F., Polishchuk V.V., Pyzhianova A.A.

Representatives of the genus *Vaccinium L.* and its species diversity

The possibility of using species of the genus *Vaccinium L.* in fruit growing and ornamental horticulture is considered, phylogeny of species *Vaccinium corymbosum L.* and its systematic position are studied. Morphological description of plants of the most common species in the European continent, such as Cranberry – *Vaccinium vitis-idaea L.*, Hurtleberry – *V. myrtilus L.* and Bog Whortleberry – *V. uliginosum L.* is given. Their valuable morphological characteristics are defined. It is shown that in Europe and Asia Bog whortleberry (*V. uliginosum L.*) is mostly widespread as the most adapted to a variety of conditions. The natural habitat of Bog whortleberry covers two continents – Eurasia and North America. The leading small-fruit crop of this genus in the USA and Europe is *Vaccinium corymbosum L.* which has different names in Ukraine. The cultivated varieties of Tall-growing Blueberry are selected from the following three species – *Vaccinium australe Small.* (a height of 2.0–4.0m), *V. corymbosum L.* (2.0–4.5m) and *V. angustifolium Ait.* (0.5m).

Names of species of *Vaccinium L.* genus are critically revised, in particular – *Vaccinium corymbosum L.* Some errors are indicated as to the names. The issues of improving the Ukrainian botanical nomenclature of this species are discussed. Phytonyms of different level, or folk names given in the catalogues of higher plants of Ukraine in relation to *Vaccinium corymbosum L.*, need correction and clarification on the basis of the improved spelling of the Latin names of genus and species taking into account modern data on plant taxonomy.

Key words: *Vaccinium L.*, taxonomy, habitat, genus connections, phytonyms.

ПАРАМЕТРИ КРОНИ ДЕРЕВ ЯБЛУНІ ЗАЛЕЖНО ВІД СПОСОБУ ТА СТРОКУ ОБРІЗУВАННЯ

А. М. Чапlouцький, асистент

О. В. Мельник, доктор сільськогосподарських наук

Уманський національний університет садівництва

Досліджено вплив способів і строків обрізування на діаметр, об'єм, площу проекції крони та освоєння площі живлення віці повного плодоношення деревами яблуні сортів Голден Делішес і Джонавелд на підщепі М.9 Т337 у зрошувального саду. Встановлено, що активність росту надземної частини більш інтенсивна в сорту Джонавелд. За контурного обрізування в ранньолітній період суттєво менші об'єм, діаметр і площа проекції крони, та рівень освоєння площі живлення.

***Ключові слова:** яблуня, крона, об'єм, площа проекції, контурне обрізування*

Постановка проблеми. Ефективність виробництва плодів суттєво залежить від рівня продуктивності праці на обрізуванні дерев і зборі врожаю, що зумовлено високою трудомісткістю операцій (понад 24% всіх трудових витрат) та дефіцитом трудових ресурсів. Звідси набуває актуальності розробка і впровадження в інтенсивних насадженнях контурного обрізування, рівень механізації якого сягає 90% [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Рациональним обрізуванням надземної частини досягають рівномірного формування генеративних бруньок і плодоношення в усьому об'ємі крони [2, 3]. Корегуючи параметри надземної частини, забезпечують на 35-40% вищу освітленість центру крони, покращують циркуляцію повітря, стабілізуючи в такий спосіб плодоношення і покращують товарну якість урожаю [4, 5]. Вкорочуючи на дві третини чи наполовину прирости, покращують доступ світла в крону та стимулюють формування кільчаток поблизу основи приросту.

Мета дослідження – визначення способу та строку обрізування, що забезпечують оптимальні параметри крони дерев яблуні в інтенсивному насадженні.

Методика досліджень. Дослідження строків і способів обрізування крони розпочато навесні 2011 р. в зрошуваному яблуневому саду Уманського національного університету садівництва, закладеному кафедрою плодівництва і виноградарства навесні 1995 р. сортами Голден Делішес і Джонавелд з веретеноподібною кроною дерев на підщепі М.9 Т337 (схема садіння 4x1м). Система утримання ґрунту в міжрядді дерново-перегнійна, у пристовбурній смузі гербіцидний пар. Деревя обрізували взимку, або взимку і в ранньолітній період за наявності 10 листків на прирості, одним з наступних способів: традиційним (вручну), контурним з формуванням плодової стіни товщиною 80 см в нижній та 50 см у верхній частині